

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-16>

**Нікітенко О. І.,**  
*доктор юридичних наук, професор,  
Заслужений юрист України*

**Журавель В. В.,**  
*аспірант  
Науково-дослідного інституту публічного права*

**Журавель І. В.,**  
*аспірант  
Науково-дослідного інституту публічного права*

**Кримчанін Б. А.,**  
*здобувач вищої освіти 2-го курсу  
Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету*

## **МОВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРАВООХОРОНИМИ ОРГАНАМИ**

### **LANGUAGE POLICY IN THE SPHERE OF ENSURING THE STATE SECURITY OF UKRAINE BY LAW ENFORCEMENT AGENCIES**

У статті розглядаються важливі аспекти забезпечення мовної політики у сфері забезпечення державної безпеки України правоохоронними органами, зокрема у сфері досудового розслідування відповідно до вимог кримінально-процесуального закону, зміст якої полягає у збиранні, дослідженні, перевірці, оцінці та використанні доказів щодо мовної політики в Україні. Авторами на прикладі правоохоронних органів України визначаються основні ознаки державної мови як одного із безпекових чинників. Також надаються конкретні пропозиції щодо посилення ролі української мови у діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Мовна політика у сфері забезпечення державної безпеки України правоохоронними органами має ключове значення для підтримання стабільності, правопорядку і національної ідентичності. Використання державної мови як основного засобу комунікації в правоохоронній діяльності України забезпечує не лише єдність державного управління правоохоронних органів, але й сприяє зміцненню довіри громадян до правоохоронних органів і органів досудового слідства. Закріплення мовних норм у законодавчих актах, таких як Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», є основоположним елементом для створення правових основ у діяльності правоохоронних органів.

Окрім того, мовна політика відіграє вирішальну роль у контексті забезпечення державної безпеки України від внутрішніх та зовнішніх загроз. Мова правоохоронних органів є інструментом протидії дезінформації, маніпуляціям та спробам підриву національної єдності через використання мовного питання. Правоохоронні органи через інформаційно-просвітницьку діяльність і застосування державної мови демонструють зразок неупередженості та професіоналізму, що особливо важливо в умовах інформаційних загроз. Розробка та впровадження мовної політики в діяльності правоохоронних органів у сфері досудового слідства повинні базуватись на принципах відкритості, прозорості та партнерства між державою та суспільством для забезпечення ефективного досудового слідства та взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськістю.

**Ключові слова:** мовна політика, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, верховенство права, законність, адміністративне право, українська мова, суверенітет, слідчі дії, досудове слідство.

The article examines important aspects of ensuring language policy in the field of ensuring state security of Ukraine by law enforcement agencies, in particular in the field of pre-trial investigation in accordance with the requirements of the criminal procedure law, the content of which consists in collecting, studying, verifying, evaluating and using evidence regarding language policy in Ukraine. The authors, using the example of law enforcement agencies of Ukraine, determine the main features of the state language as one of the security factors. Specific proposals are also provided to strengthen the role of the Ukrainian language in the activities of law enforcement agencies in the field of ensuring internal and external security of the state from internal and external threats.

Language policy in the field of ensuring state security of Ukraine by law enforcement agencies is of key importance for maintaining stability, law and order and national identity. The use of the state language as the main means of communication in law enforcement activities of Ukraine ensures not only the unity of state administration of law enforcement agencies, but also contributes to strengthening citizens' trust in law enforcement agencies and pre-trial investigation agencies. Enshrining language norms in legislative acts, such as the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language", is a fundamental element for creating a legal basis for the activities of law enforcement agencies.

In addition, language policy plays a crucial role in the context of ensuring the state security of Ukraine from internal and external threats. The language of law enforcement agencies is a tool for countering disinformation, manipulation and attempts to undermine national unity through the use of the language issue. Law enforcement agencies, through information and educational activities and the use of the state language, demonstrate an example of impartiality and professionalism, which is especially important in the context of information threats. The development and implementation of language policy in the activities of law enforcement agencies in the field of pre-trial investigation should be based on the principles of openness, transparency and partnership between the state and society to ensure effective pre-trial investigation and interaction between local government bodies and the public.

**Key words:** *language policy, law enforcement agencies, law enforcement activities, rule of law, legality, administrative law, Ukrainian language, sovereignty, investigative actions, pre-trial investigation.*

### **Постановка проблеми та актуальність.**

Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99, яким встановлено, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади, правоохоронними органами та органів місцевого самоврядування (мова процесуальних актів, матеріалів досудового розслідування, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються українським законодавством [1].

Усвідомлюючи, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформулювалася та протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни й дала офіційну назву державі, а також є базовим системно-твірним складником українського громадянського суспільства, а також є базовим системо-твірним складником української нації, маючи на меті створення належних умов для забезпечення захисту мовних прав і потреб українців, що регулюють діяльність слідчих підрозділів правоохоронних органів.

Так слідчі дії, регламентовані нормами адміністративно-процесуального права, провадженні уповноваженою на те особою, а також забезпечувані заходами державного примусу та супроводжувані процесуальними діями передбачають створення належного правового

механізму захисту мовних прав в досудовому слідстві у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, які регламентовані нормами процесуального права.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» ст. 2 п. 1 регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, а також діяльності правоохоронних органів в Україні та виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Шляхи стану мовної політики у сфері забезпечення державної безпеки України правоохоронними органами досліджувалися такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. М. Бевзенко, В. В. Галунько, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, А. М. Куліш, О. М. Музичук, Н. Р. Ніжник, О. І. Нікітенко, В. Я. Тацій.

**Метою статті** є дослідження особливостей мовних проблем у діяльності правоохоронних органів у сфері досудового розслідування кримінальних правопорушень відповідно до вимог кримінально-процесуального закону діяльність слідчого, зміст якої полягає у збиранні, дослідженні, перевірці, оцінці та використанні доказів, попередження, запо-

бігання та розкриття злочинів, встановленні об'єктивної істини та інше.

**Виклад основного матеріалу.** Правове забезпечення безпеки держави правоохоронними органами у сфері мовної політики має ключове значення в контексті сучасного розвитку демократичної та правової держави. В умовах здійснення інформаційних процесів у сфері правоохоронної діяльності в Україні та в нормування статусу правоохоронних органів в Конституції України, перш за все, потребує з'ясування сутності терміну «правоохоронні органи», виявлення їх функціонального призначення і, виходячи з цього, – визначення систем слідчих органів. Відповідно до ст. 3 ч. 1 п. 6 досудове слідство – це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів [6]. Мовна політика виступає не лише елементом національної ідентичності, але й невід'ємною складовою правового регулювання як суспільних, так і в сфері правоохоронних органів. Забезпечення мовних прав у різних сферах діяльності правоохоронних органів, зокрема щодо розслідування злочинів, є важливим чинником утвердження верховенства права та принципу законності. Водночас питання мовної політики в правоохоронній діяльності нерозривно пов'язані з захистом державних інтересів та забезпечення правового порядку в Україні та захисту суверенітету та територіальної цілісності країни. Ефективне правове регулювання в цій сфері потребує комплексного підходу, який враховує як національні пріоритети, так і міжнародні зобов'язання держави.

У сфері розслідування злочинів мовна політика виступає складовою кримінального процесу, забезпечуючи рівність доступу до правосуддя для всіх учасників процесу. Відповідно до забезпечення прав і свобод людини та їх гарантії є головним обов'язком держави. Крім того, мовна політика в контексті кримінального розслідування сприяє зміцненню державної мови як основного інструменту офіційного спілкування та діловодства в органах правопорядку. Таке правове забезпечення спрямоване на запобігання дискримінації, сприяння справедливості та прозорості в системі правосуддя, а також на утвердження суспільної довіри до правоохоронних органів. Ця тема є надзвичайно важливою

для аналізу як з точки зору правознавства, так і для розвитку практичних механізмів, які забезпечують баланс між захистом мовних прав та гарантуванням державної безпеки.

Державна мова відіграє фундаментальну роль у діяльності правоохоронних органів в період досудового слідства шляхом відповідно до українського законодавства. Мова слугує основним інструментом, за допомогою якого здійснюється документування, обмін інформацією та проведення офіційних процедур, що гарантує їх прозорість і уніфікованість. Використання державної мови у правоохоронній сфері не лише сприяє ефективності роботи органів, але й забезпечує відповідність процесів вимогам національного законодавства. Крім того, українська мова є важливим елементом зміцнення правового суверенітету, адже вона підтримує культурну ідентичність та сприяє утвердженню державної символіки у правовій системі.

У визначенні націй більшість дослідників подає мовний компонент, а в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце поряд із національною самосвідомістю, елементом і виявом якої є ставлення до мови [1].

Сучасні соціологічні дослідження, здійсненні в провідних країнах світу, свідчать, що представники нації визначають переважно за мовою [2]. Отже, сьогодні саме мова є основною ознакою національної ідентичності, об'єднує людей у націю, тобто є основним націєтворним чинником.

Національна мова – чинник буття нації, такий же важливий як і територія, історичне минуле, культурні традиції, особливостями ментальності тощо. Вона згуртовує націю, підносить її самосвідомість, стверджує її окремішність і самодостатність щодо інших націй. Натомість чужа мова завжди була інструментом асиміляції, покликаною розмити, а ліпше – назавжди стерти національну самоіндефікацію завойованого народу, сприяти його самоототожненню з народом-загарбником. Асимільований народ уже не мав амбіцій власного державотворення, а отже, утрачав мотив боротьби за незалежність і сприяв розбудові іншої держави. Внутрішня ознака – це мова [3].

Аналіз використання в деяких країнах світу декількох державних (офіційних) мов свідчить

про проблемність такого підходу. Історик Сеймур Ліпсет визначив це таким чином: «Історії двомовних і двукультурних суспільств, що відмовилися від асиміляції, – це історії безладів, конфліктів і трагедій. Бельгія, Малайзія, Ліван – усі демонструють кризу національного життя, коли меншини вимагають автономії, якщо не незалежності. Пакистан і Кіпр розділилися. Нігерія придушила етнічний заколот. Франція зіткнулася з проблемами басків, бретонців і корсиканців» [7].

Досудове розслідування – одна із основних стадій кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до єдиного реєстру досудових розслідувань. Досудове слідство – це здійснення відповідно до вимог кримінально-процесуального закону діяльності слідчого, зміст якої полягає у збиранні, дослідженні, перевірці, оцінці та використанні доказів, попередження, запобігання та розкриття злочинів, встановленні об'єктивної істини, здійсненні юридичної дії з метою забезпечення правильного застосування закону, захисту прав і законних інтересів людини, фізичних і юридичних осіб, створення умов для здійснення правосуддя [4].

Державна безпека – це стан захищеності життєвоважливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Мова – це гарантія державної безпеки, яка, в свою чергу, забезпечується правоохоронними органами, шляхом захисту територіальної цілісності, національної свідомості та історичної пам'яті. В процесі слідчих дій, які регламентовані нормами процесуального права та здійсненні в рамках кримінального процесуального провадження, спрямованих на отримання дослідження та перевірку доказів.

У вітчизняній нації більшість дослідників подає мовний компонент, а сучасні соціологічні дослідження здійсненні у провідних країнах світу, свідчать, що представника нації визначають переважно за мовою. Отже, сьогодні саме вона є основною ознакою національної ідентичності, об'єднує людей у націю, тобто є основним націєтворним чинником.

Сьогодні свідоме використання української мови – це демонстрація працівниками правоохоронних органів лояльності до Української

держави, своєї національної свідомості та самоіндефікації з українською нацією. Мовна асиміляція нації як базовою складовою частини ідентичності приведе до зникнення й нації, й створеної нею держави. Тож державну мову як основу ідентичності варто захищати правоохоронним органам краще, ніж територію, бо, як показує історичний досвід, території, де не панує державна мова, є слабоінтегрованими в державу й за несприятливих обставин чи іноземного втручання легко втрачаються. Розуміння цього все більше поширюється в українському суспільстві, проте безпекове законодавство цей процес ще й досі не торкнувся. Ставлення до державної мови як до другорядного безпекового чинника зумовлене триваючою невизначено державною політикою в мовній сфері діяльності правоохоронних органів та зволіканням із належним законодавчим закріпленням проголошеного державного статусу української мови.

Наукові дослідження проблематики адміністративного-правового регулювання в сфері забезпечення мовних прав громадян, одержання результатів вітчизняних та зарубіжних науковців у науці адміністративного права дають зрозуміти важливість співпраці з міжнародними організаціями та впровадження найкращих практик у мовну політику України та можуть бути використані у науково-дослідній роботі, правотворчій діяльності у навчальному процесі, у правовиховній сфері щодо підвищення правової культури суспільства.

Разом з тим, Конституція та Концепція державної мовної політики України, які визначають стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатовікової асиміляційної політики колонізаторів та окупантів, деформація національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору та відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Конституція України забезпечує механізми для захисту мовних прав, зокрема через створення спеціальних органів та структур, таких як Уповноважений з прав людини, який має контролювати дотримання прав людини та мовних прав в країні. Це відповідає міжнародним стандартам, що встановлені міжнародними організаціями. У багатьох країнах Європей-



ського Союзу створені подібні структури, вони забезпечують моніторинг та реалізацію мовної політики. Такий підхід сприяє зміцненню національної безпеки та соціальної стабільності через забезпечення рівноправності та поваги до прав усіх громадян, що допомагає віднайти істотно прийнятні способи підтвердження верховенства української мови як єдиної державної мови.

Українська мова протягом багатьох віків немала певного визначеного статусу. З розвитком багатонаціональної держави переважно починаючи з XIX ст. мовного законодавства вона набула деякого офіційного значення на території Галичини, Буковини і Закарпаття, що входили до складу Австро-Угорщини, хоча пріоритет надавався відносно польській, німецькій та угорській мовам.

У чинній Конституції України міститься важливі положення, що розвиток і функціонування української мови забезпечується не лише в усіх сферах суспільного життя (ця норма вже передбачалася Декларацією про державний суверенітет України).

Новелою є закріплення конституційного обов'язку держави сприяти вивченню мов міжнародного спілкування і воно вживається в українському законодавстві, як термін «мови міжнаціонального спілкування» на території України, у міжнародному праві є поняття «офіційні мови ООН» (англійська, арабська, іспанська, китайська і французька).

Адміністративно-правовим регулюванням мовної політики у сфері забезпечення державної безпеки України правоохоронними органами щодо правових засад відновлення мовної свободи в Україні необхідно підкреслити, що важливим чинником виходу із трансформаційної кризи українського суспільства є створення сучасної ефективної системи державного управління на правових засад відновлення мовної свободи держави треба акцентувати на ефективності вирішення цих питань в Україні відповідно до концепції «Реформи адміністративного права України». Метою якої є поетап-

не створення системи державного управління, що забезпечить становлення України, як високорозвинутої правової цивілізованої держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європи, яке стане близьке до потреб, головним пріоритетом її діяльності буде служіння її народу, національним інтересам.

Українська мова відіграє ключову роль у забезпеченні захисту суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави. Забезпечення безпеки держави покладається на відповідні військові формування та Збройні Сили України та забезпечення правового порядку нашої країни. У випадку України, це питання стає особливо актуальним з огляду на історичні та сучасні виклики. Стаття 10 Конституції України закріплює особливий статус української мови як державної [8]. Державна програма сприяє опануванню державної мови. Це включає використання української мови в офіційних документах, державних установах, освіті, науці та культурі. Водночас держава гарантує вільний розвиток, використання і захист інших мов національних меншин України, що є важливим аспектом забезпечення прав людини та підтримки культурного різноманіття.

**Висновок.** Підводячи підсумок, зауважимо, що мовна політика у сфері забезпечення державної безпеки України правоохоронними органами державна мова є потужним безпековим чинником, основними ознаками-проявами якого є утвердження єдиної національної ідентифікації та консолідації українського суспільства та правоохоронних органів у сфері досудового розслідування, яке проводиться слідчими органами у сфері правоохоронної діяльності на базі єдиного мовного-культурного простору усвідомлення окремшності, самостійності та самодостатності свої нації-держави, піднесення патріотизму, професіоналізму, верховенства права, доброчесності, етичності.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-п/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України//Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

3. М.М. Чеховська, В. М. Шлапаченко, Мова як чинник національної безпеки. URL: [http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3\\_2018/9.pdf](http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/9.pdf)
4. Тertiшник В. М., Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. К.: Алерта, 2014. 420 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88)
6. Ламм Р. Задля мирного розвитку потрібно позбутися двомовності, поліетнічності і мультикультуралізму. URL: <https://www.ar25.org/article/zadlya-myrnogo-rozvytku-treba-pozbutysya-dvomovnosti-polietnichnosti-i-multy-kulturalizmu>
7. Конституція України. С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2024. 56 с.